

3.3. Elukoht kui lõimumise moodsupuu: muutused keelekogukondade elukohtade eraldatuses

Kadri Leetmaa

Sissejuhatus

Üle poole sajandi kestnud sisseränne Euroopa heaoluühiskondadesse, majandusränne vaesematest riikidest ja põgenikevood konfliktikolletest on enamasti olnud suunatud linnadesse. Suur osa saabujatest vajab uues elukohas tööturuga kohanemiseks aega, seetõttu on nende sissetulekud kohalikega võrreldes tavaliselt madalamad ning paremad linnaosad ja eluasemed jäävad neile kättesaamatuks. Selliselt välja kujunev elukohasegregatsioon ehk elukohtade eraldatus on Euroopa linnades tänaseni püsiv probleem. Erinevates kohtades elamine pärsib aga omakorda erineva päritoluga inimeste suhtlemist ja mõjutab seega ühiskonna sidusust. Eestis oleme harjunud etnilist mitmekesisust mõistma eesti ja vene keelekogukondade tähenduses. Kuigi suur osa meie sisserändetaustaga rahvastikust on siia saabunud teistsugustel asjaoludel, võrreldes ülejäänud Euroopa immigrantrahvastikuga, toimivad ka meil kaks suurt keelekogukonda hoolimata aastakümneid kõrvuti elamisest justkui paralleelühiskondadena.

Nõukogude ajal kujunes vene keele koht ühiskonnas ääretult oluliseks. Tööstuse jõuline arendamine, militariseerimine ja okupatsioonivõimu administratiivtöökohad tõid siia suurel hulgal võõrtööjõudu Venemaalt ja teistelt Nõukogude Liidu aladelt. Paljudel töökohtadel oli vene keele oskus vältimatu, strateegilistel elualadel (avalik haldus, merendus, lennundus, sõjandus,

pangandus) toimuski suhtlus peamiselt vene keeles. Eestlaste jaoks oli tollal elementaarne õppida suhtlema vene keeles, Venemaalt sisserännanud jäid oma emakeele eeliseisu tõttu enamasti venekeelseks, teised endises Nõukogude Liidus elanud väiksemad rahvusrühmad venestusid, näiteks omandasid nende lapsed koolihariduse valdavalt vene keeles.

1990. aastate alguse muutuste järel leidis venekeelne kogukond end uuest olukorrast. Enam ei piisanud ainult vene keele valdamisest uue ühiskonnakorraldusega kohanemiseks. Venekeelse kogukonna reageeringud ja kujunev identiteet olid väga mitmekesised (Zabrodskaja 2015). Ühed püüdsid muutuva keelte hierarhiaga kaasa minna ja oma ühiskondlikku positsiooni säilitada, kuid teised jäid eestikeelsest ühiskonnaelust täiesti eemale. Praeguseks on ühist iseseisvas Eestis elamise kogemust olnud juba veerandsada aastat. Selle ajaga on vähenenud kodakondsuseta elanike hulk, venekeelne elanikkond otsustab järjest rohkem Eesti kodakondsuse kasuks, eesti keele oskuse tase senise venekeelse kogukonna seas on paranenud (EIM 2015). Samal ajal takistab kahe keelekogukonna suhtlemist nüüd noorema eesti emakeelega kogukonna vähene vene keele oskus (Verschik 2008).

Sellele, et omavahelise suhtlemise kogemus on oluline, osutavad ka uuringud. Näiteks Leetmaa jt (2015) näitavad, et Tartu eestlased eelistavad elada keskkonnas, kus naabriteks on teised eestlased. Need eestlased aga, kellel on venekeelse elanikkonnaga kõrvuti elamise kogemus (nt Annelinna ja Jaamamõisa linnaosades), on

ka edaspidi venekeelsetega lähestikku elamisel tolerantsemad. Samuti on teada, et väiksema venekeelse elanikkonna osatähtsusega piirkondades ja asulates on vene kogukonna eesti keele oskus parem ja keele õppimise motivatsioon suurem (Rannut 2005). Järelikult on elukoht ja selle keelemiljöö lõimumise edenemisel väga tähtsad.

Praegused eesti ja vene kogukondade elukohamuustrite üldised jooned kujunesid välja nõukogude ajal. Sisserändajad suunati elama enamasti suurematesse linnadesse, kuhu paigutati tööstusettevõtted, militaarrajatised ja administratiivtöökohad, linnades omakorda samal ajal rajatud paneelilamupiirkondadesse (nt Tallinnas Lasnamäe, Mustamäe, Väike-Õismäe ja Pelguranna; Tartus Annelinn ja Jaamamõisa). Venekeelne rahvastik moodustab tööstuslikus Ida-Viru maakonnas ka praegu enamuse, Tallinnas on oluline roll mõlemal keelerühmal. Ka teistes suuremates linnades (nt Tartu, Valga) on venekeelne kogukond piisavalt suur tihedaks grupisiseseks suhtlemiseks. Maapiirkondades aga elab venekeelne rahvastik hajutatult eestikeelse kogukonna seas.

Järgnevas analüüsis on täpsemalt vaadeldud Tallinna linna, kus nõukogude aja lõpuks oli eesti ja vene keelt kõnelevat elanikkonda ligikaudu võrdselt ning linnaruumi etniline eraldatus oli selgesti jälgitav (vanemad linnaosad olid pigem eestikeelsed, paneelilamupiirkondades aga oli venekeelsete osatähtsus suur). Küsitakse, kas iseseisvuse taastamise järel on keelekogukondade elukohtade erinevus hakanud taanduma. Esiteks on võrreldud venekeelse elanikkonna osatähtsust inimeste 2000. ja 2011. aasta elukohtades (rahvaloenduste andmetel) ehk jälgitakse, kas Eesti-sisese rände mõjul on eesti- ja venekeelsed tallinlased asunud oma varasema elukohaasumiga võrreldes elama rohkem eesti- või venekeelses keskkonda. Teiseks on võrreldud elukohtade eraldatust Tallinna linnaruumis kolme viimase rahvaloenduse ajal (1989, 2000, 2011). Kõrvutatud on keelerühmadepõhist segregatsiooni sotsiaalmajandusliku segregatsiooniga, et mõista, kuidas keelekogukondade eraldatuse tähendus on ajaga muutunud. Analüüsi lõpetab ülevaade hiljutiste uussisserändajate elukohavalikutest.

3.3.1. Eesti kaks keelekogukonda teiste riikide ruumilise segregatsiooni taustal

Euroopa linnade etnilise elukohasegregatsiooni kogemused

Sisserändetaustaga rahvastiku kujunemine endistes Nõukogude Liidu liiduvabariikides oli sedavõrd erandlik, et esmapilgul näib ka Eesti venekeelsete elanike võrdlemine Euroopa sisserändajatega kohatu. Paljude erinevuste kõrval on aga mõned kogemused siiski sedavõrd universaalsed, et need aitavad mõista keelekogukondade eraldatuse olemust ka meil. Järgnevalt on lühidalt kokku võetud linnaruumi etnilise eraldatuse kujunemise loogika Euroopa heaoluühiskondades (tuginetakse peamiselt Hollandi, Taani, Suurbritannia, Rootsi, Prantsusmaa, Belgia ja Saksamaa linnade segregatsiooniga seotud kirjandusele).

Kauem uuel elukohamaal elades hakkavad sisserändajate sidemed uue kodumaaga üldiselt tugevnema. Nad õpivad kohalikku keelt, saavad tuttavaks kohalike tavade, nende tutvusringkond laieneb. Mitu põlvkonda uues riigis elavas peres lõimuvad lapsed ühiskonda juba kooli kaudu. Sageli ei suuda sisserändajad esialgu maksimaalselt ära kasutada oma erialast ettevalmistust, sest koduriigi ja uue elukohamaa haridussüsteem ning tööturul on erinevad. Edu tööturul kujundab aga valikuvõimalusi eluasemeturul. Järkjärguline sulandumine sihtkohariigi ühiskonnaga toob kaasa elukohamuustrite sarnastumise ehk ruumilise assimilatsiooni (Bolt jt 2008). Need sisserändajad, kelle puhul lähte- ja sihtriigi kultuur, koolisüsteem ja tööturg on sarnasemad, haakuvad kohaliku eluga kiiremini (Bauer, Zimmermann 1997). Viivitused lõimumisel, ebavõrdsus tööturul ja elukohasegregatsioon on enamasti seotud erineva kultuuritaustaga saabujatega.

Majanduslikke piiranguid elukohavalikutest toetab klassikaliselt nn vabatahtliku etnilise klasterdumise tendents (Bolt jt 2008). Iga päev kohtuvad erineva päritoluga rühmad paljudes olukordades. Näiteks kooliklassides on järjest rohkem sisserändetaustaga lapsi. Tööalane ja muu igapäevane suhtlemine aga toimub sageli erinevates kohtades. Üsna levinud on nn etniline ettevõtetus, kus sisserändetaustaga inimeste asutatud ettevõtetes on töötajateks ja klientideks teised riiki saabunud sama kultuuriga inimesed. Omakultuurne igapäevane keskkond võimaldab hoida alal päritolumaa traditsioone ja aidata rahvuskaaslasti uues ühiskonnas kohanemisel.

Peale majanduslike võimaluste suunavad sisserändajate elukohavalikuid institutsionaalsed tegurid (Dill, Jirjahn 2014) Näiteks pagulasena riiki saabunutele on mõnes riigis rakendatud nende sundpaigutamist kindlatesse asulatesse ja linnaosadesse (Damm,

Rosholm 2009). Nähtavalt erinevast kultuurist pärit inimesed ei saa alati eraiüriturul vabalt elukohta valida, sest mõnikord peetakse kindlamaks võõra kultuuritaustaga peredele elamispiinda mitte üürida. Kaudselt soodustab eraldatust seegi, et kohalik elanikkond ise käitub elukohtaotsuseid tehes vältivalt, lahkudes või hoidudes neist linnapiirkondadest, kus teistsugusest kultuurist elanikkonna osatähtsus ületab kriitilise piiri (Bråmås 2006).

Sihtkohariigi kultuuri omaksvõtmist võib eeldada niikaua, kuni uusi tulijaid on kohalikega võrreldes sedavõrd vähe, et senine kohalik kultuur jääb valdavaks. Paljudes Põhja- ja Lääne-Euroopa linnades on aga enam kui pool sajandit kestnud sisseränne muutnud linnaühiskonnad kultuuriliselt väga kirjuks. Sisserändajad on rikastanud uue elukohamaa toidukultuuri, muusika- ja spordimaailma. Ka Euroopale võõraid sisserändajate usutraditsioone talutakse üsna hästi. Paljud linnad on kultuurilise mitmekesisuse rakendanud linnaturunduse teenistusse, taotledes „mitmekesisuse“ ja „sallivuse“ märksõnade toel üleilmsete ürituste korraldamist oma linnas või püüdes meelitada kvalifitseeritud välistöötajaid. On isegi öeldud, et majanduslikult kõige atraktiivsemate linnade eluliselt oluline joon on etnilis-kultuuriline mitmekesisus, mis aga ülaltoodud põhjustel toob paratamatult kaasa elukohtade eraldatuse (Musterd 2006).

Keelekogukondade elukohasegregatsiooni eripärad Eestis

Eesti kahe suurema keelekogukonna lõimumise loogika on kirjeldatust oluliselt erinev. Suurim erinevus seisneb selles, et Nõukogude Liidu sisene ränne (mida tinglikult võime käsitleda kui rahvusvahelist rännet) ei toonud kaasa traditsioonilisi tööturuga lõimumise väljakutseid, mis Põhja- ja Lääne-Euroopa linnades olid peamiselt elukohasegregatsiooni tõuketegurid. Riigi juhitud plaanimajanduses käivitaski rände industrialiseerimine ja militariseerimine, elukoha vahetamisega samal ajal asuti sihtkohas tööle, kusjuures sageli tähendas uus töö edasijõudmist karjääriredelil.

Üleliiduline ränne tähendas rändajatele ka üsna häid elamistingimusi uues elukohas. Neis linnades, kuhu paigutati suured tööstusettevõtted või militaarrajatised, oli iseloomulik intensiivne elamuehitus. Näiteks Eestis sai saabuv venekeelne rahvastik uutes paneel-elamurajoonides kõigi mugavustega korteri kohaliku eestlaskonnaga võrreldes eelisjärjekorras. Linnad kasvasid kiiresti ja eluasemepuudus oli terav, seega oli riigi kulul ehitatav korter tollal ihaldatud eluase kõigile. Sisserände mõjul kujunes linnaruumis märgatav keelekogukondade segregatsioon, kuid sotsiaalmajanduslikku segregatsiooni sotsialismiaegsetes linnades Põhja- ja Lääne-Euroopa linnadega sarnaselt välja ei arenenudki, sest erinevate elukohamuustrite kujunemise põhjus ei olnud ruumilise assimilatsiooni loogika.

Küll võib öelda, et etniline klasterdumine elukohaeelistustes oli märgatav. Sisserände mõjul muutusid Ida-Virumaa kasvavad linnad peamiselt venekeelseks, Tallinnas ja Tartus kujunesid paneel-elamupiirkondadest keelekeskkonnad, kus eesti- ja venekeelne kogukond elas kõrvuti ning kus oli olemas mõlemakeelne haridustaristu. Esialgu väiksematesse asulatesse suunatud sisserändajad eelistasid hiljem Eesti-siseselt edasi liikuda suurematesse keskustesse, kus venekeelne kogukond oli suurem (Marksoo 1990).

Intensiivse sisserände tõttu muutus suuremate linnade keeleruum nüüd võõraks eestlastele. Tallinna rahvastik kasvas nõukogude perioodil neljakordseks: 127 000 elanikult 1945. aastal peaaegu 480 000 elanikuni 1989. aastal. Pärast sõda oli Tallinn peaaegu täielikult eestikeelne linn, 1989. aasta rahvaloenduse ajal aga oli eesti- ja venekeelset elanikkonda pealinnas enam-vähem pooleks. Nõukogude aja lõpus hakkasid paljud eestlased eelistama Tallinnale maapiirkondi, mida osaliselt võib seostada ka linnaruumi kiirete füüsiliste ja sotsiaalsete muutustega (sarnaselt põlisrahvastiku vältiva rändekäitumisega teistes Euroopa linnades).

Peale nende eri- ja ühisjoonte linnaruumi etnilise segregatsiooni kujunemises tuleb rõhutada sisserändajate rühma suurust võrreldes senise kohaliku elanikkonnaga. Võrreldud Euroopa riikide linnades on sisserändetaustaga elanikkonna osatähtsus praeguseks suur ja olgugi et see rühm on päritolult mitmekesine, on kohalik kultuur oluliselt muutunud.

Sisserändetaustaga elanikkond Eestis on samuti suur, kuid lisaks on tegemist kultuuriliselt ja keeleliselt üsna ühtse rühmaga. Need asjaolud on siin soosinud eesti- ja venekeelsete paralleelühiskondade kujunemist. Omakeelseid inimesi on palju, seetõttu saavad vene kodukeelega inimesed hakkama ka rühmavälise suhtlusega, ning vastupidi, eestikeelse kogukonna võime suhelda vene keeles väheneb ajaga. Seega, kuigi vene- ja eestikeelsed kogukonnad elavad Eestis kõrvuti juba kolm-neli põlvkonda, mis eeldaks üsna suurt kogukondade ühisosa, ei ole paralleelühiskondade sulandumiseks olnud soodsaid tingimusi.

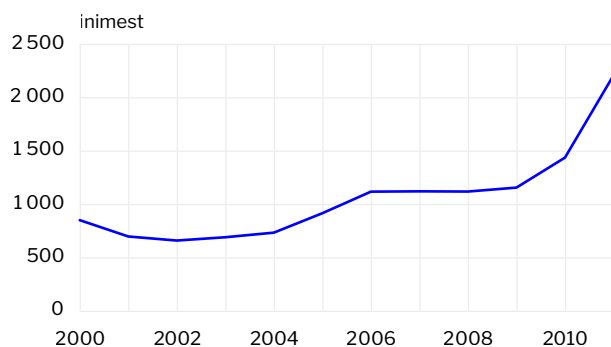
3.3.2. Eesti rahvastiku etnilis-keelelise koosseisu muutumine iseseisvuse taastamise järel

Eesti rahvastiku etnilis-keelelist koosseisu muutis 1990. aastate esimene pool, kui varasemad suured sisserändevood mujalt Nõukogude Liidust katkesid, lahkus sõjavägi ja ebakindlus uue ühiskonnakorralduse lävel motiveeris Eestist lahkuma ka üsna suure osa muust venekeelsest rahvastikust. Tallinna rahvastik vähenes

perioodil 1989–2000 ligi 480 000 inimeselt 400 000 inimesele ja ligi 60 000 sellest oli seletatav negatiivse välisrändesaldoga. Venekeelne kogukond seetõttu küll mõnevõrra kahanes, kuid jäi paljudes linnades siiski märkimisväärseks. Tallinnas oli venekeelse elanikkonna osatähtsus 2000. aastal 43%.

Uussisseränne hakkas elavnema 2000. aastate keskpaigast (vt joonis 3.3.1): 2000. aastate alguses oli Eestisse saabuvald uusi sisserändajaid (ilma tagasirändajateta) stabiilselt alla 1000 inimese aastas, see arv kerkis 2000. aastate teiseks pooleks üle 1000 ning järsk sisserände kasv toimus 2011. aastal, kui saabujate arv kerkis 2200 inimeseni. Enamiku (59%) kõigist perioodil 2000–2011 sisserännanute moodustasid endistest Nõukogude Liidu liiduvabariikidest saabujad (vt tabel 3.3.1). Need inimesed valdavad enamasti vene keelt, see annab neile võimaluse pääseda Eesti tööturule sektorites, kus vene keele oskusest piisab. Euroopa riikidest saabujaid oli veidi alla kolmandiku (32%), kellest omakorda kolmandiku moodustasid Soomest saabujad. Väljastpoolt Euroopat ja endist Nõukogude Liitu saabujaid oli ligi kümnendik. Kokku saabus perioodil 2000–2011 Eestisse 12 677 uut sisserändajat. Hilisemate aastate kaasamine sisserändajate päritolumaade analüüsi (Tammur 2017, käesolev kogumik) aga näitab, et Euroopa Liidust saabujate osatähtsus on kasvamas.

Joonis 3.3.1. Uussisserändajate¹ arvu muutus perioodil 2000–2011

Allikas: 2011. aasta rahvaloendus.

1. Sisserändajad, kelle sünniriik ja elukohariik 2000. aastal ei olnud Eesti.

Tabel 3.3.1. Uussisserändajad¹ perioodil 2000–2011 eelmise elukohariigi järgi

	Saabujate arv	Osatähtsus
Endise NL-i riigid	7 468	58,9%
Euroopa riigid	3 992	31,5%
Muu maailm	1 217	9,6%
Kokku	12 677	100,0%

Allikas: 2011. aasta rahvaloendus.

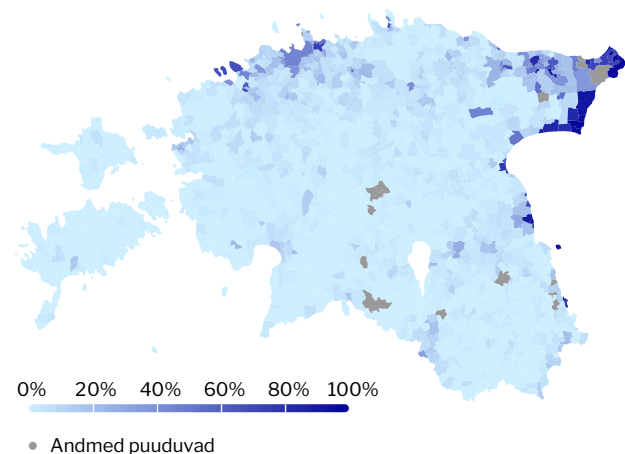
1. Sisserändajad, kelle sünniriik ja elukohariik 2000. aastal ei olnud Eesti.

3.3.3. Elukoht kui keelekeskkond

Lõimumise kulgu Eesti ühiskonnas on jälgitud väga mitme näitaja alusel. Näib, et kuigi näitajad, nagu kodakondsuse valik ja riigikeele oskus, paranevad, ei ühenda see kaht Eestis elavat keelekogukonda piisavalt. Muutused sügavamates lõimumisnäitajates toimuvad aeglaselt. Teistest rahvustest elanike üldine poliitiline ja ühiskonnaelus osalemise aktiivsus on eestlaste omast endiselt väiksem. Rahvusrühmad puutuvad omavahel kokku neis eluvaldkondades, kus suhtlemine on pealiskaudsem (näiteks teenindusasutustes ja avalikus ruumis). Eesti ja vene õppekeele koolid paigutavad lapsed kahte eraldatud keelekogukonda juba alates teisest eluaastast. Tööturul püsib eraldatus: eestlased töötavad enamasti eestikeelsetes töökeskkondades, kus on üksikuid vene keelt kõnelevaid kolleege, venekeelne rahvastik töötab aga kollektiivides, kus enamiku moodustavad mitte-eestlased (EIM 2015).

Kahe kogukonna eraldatust säilitab ja taastoodab nõukogude ajast pärinev elukohtade geograafia. Enamik venekeelsest elanikkonnast elab ka praegu samades asulates, kuhu sisserändajad algselt saabusid (vt joonis 3.3.2). Olenevalt sellest, millises keelekeskkonnas inimene elab, erineb ka tema tõenäosus kokku puutuda teise keelekogukonna esindajatega. Elukohas suheldakse naabritega, omavahel puutuvad kokku samas eas laste vanemad, kohtutakse teenindusvaldkonnas, avalikus ruumis ja vaba aja tegevuses. Kui eraldatus elukohtades püsib, ei teki juurde ka kahe keelekogukonna suhtlemisvõimalusi, ning vastupidi, elukohtade sarnastumine aja jooksul näitaks, et lõimumine jõuab keeleoskuse ja kodakondsuse näitajatest sügavamale.

Joonis 3.3.2. Venekeelse elanikkonna osatähtsus Eestis

Allikas: 2011. aasta rahvaloendus.

3.3.3. Muutused tallinlaste elukohageograafias

Eesti ja vene emakeelega rahvastiku erinevused elukohavalikul

Esmalt on analüüsitud Tallinna eesti- ja venekeelse elanikkonna elukohavalikuid linnasiseselt ja Eesti piires ajavahemikul 2000–2011. Esimesel sotsialismijärgsel kümnendil kiirete ühiskonnamuutuste ja majanduslanguse perioodil oli elukohamuutusi vähe, kuid 1990. aastate lõpust alates kasvas Eesti-sisene rändeintensiivsus. 2000. aastatel vahetasid Eesti-siseselt elukohta pooled eesti ning kolmandik vene emakeelega tallinlastest (vt tabel 3.3.2). Linnasiseselt kodu vahetamise tõenäosus oli eesti- ja venekeelse rahvastiku seas sarnane, kuid linnast lähivaldadesse või teistesse Eesti linnadesse ja maapiirkondadesse lahkumise tõenäosus oli eestikeelsete tallinlaste hulgas märgatavalt suurem. Tallinnas on venekeelse elanikkonna osa niigi oluliselt suurem kui mujal Eestis (välja arvatud Ida-Virumaa), see aga tähendas, et 2000. aastal Tallinnas elanud ja sealt lahkunud eestlaste jaoks muutus nende elukohta ümbrus eelnevaga võrreldes veelgi eestikeelsemaks, samal ajal kui Tallinn muutus venekeelsemaks.

Täpsem analüüs rände lähte- ja sihtkohtade lõikes näitab koguni, et peaaegu kõigi 2000. aastal Tallinnas elanud vene emakeelega elanike jaoks muutus kodu lähiümbrus aastatel 2000–2011 venekeelsemaks (vt tabel 3.3.3). Need vene kodukeelega endised tallinlased, kes suundusid Tallinna ümbruse väikelinnadesse (satelliitlinnadesse, enamasti Maardusse) või Ida-Virumaa linnadesse, sattusid samuti varasemaga võrreldes oluliselt venekeelsemasse keskkonda. Üksnes need vähesed venekeelsed tallinlased, kes kolisid Tallinna ümbruse valdadesse või kaugematesse maapiirkondadesse, sattusid nüüd eestikeelsemasse elukeskkonda. Märkimisväärne on ka, et isegi samasse Tallinna asumisse elama jäänute jaoks muutus teiste inimeste rände tõttu nende kodukoht venekeelsemaks.

Samal ajal muutus 2000. aastal Tallinnas elanud eestikeelse kogukonna jaoks nende uus elukeskkond enamasti eestikeelsemaks. Üksnes nende jaoks, kes elukohta ei vahetanud, muutus nendest olenemata elukeskkond mõnevõrra venekeelsemaks. Tallinna-siseselt elukohta vahetanud ja satelliitlinnadesse elama asunud eestlaste jaoks vähenes venekeelse elanikkonna osatähtsus nende koduümbruses vaid mõni protsendipunkt, kuid Tallinna lähivaldadesse või mujale Eestisse lahkunud eestlased leidsid end oma uues elukohas märkimisväärselt omakeelsemast keskkonnast.

Neid tulemusi võib illustreerida ka elukohavalikute geograafia abil (vt joonised 3.3.3–3.3.5). Tallinnasiseselt elukohta vahetavad vene emakeelega inimesed

Tabel 3.3.2. Aastal 2000 Tallinnas elanud eesti- ja venekeelse elanikkonna rände intensiivsus perioodil 2000–2011

Kokku	Rahvaarv ¹	Vahetas elukohta 2000–2011		Rändeintensiivsus	
		Rändajate arv	%	2000–2011	Aasta keskmine
Eestikeelne rahvastik	132 404	65 609	50%	496‰	42‰
Venekeelne rahvastik	105 813	36 374	34%	344‰	29‰
Linnasisene ränne					
Eestikeelne rahvastik	132 404	36 778	28%	278‰	24‰
Venekeelne rahvastik	105 813	28 506	27%	269‰	23‰
Eeslinnastumine					
Eestikeelne rahvastik	132 404	20 076	15%	152‰	13‰
Venekeelne rahvastik	105 813	6 007	6%	57‰	5‰
Ränne mujale Eestisse					
Eestikeelne rahvastik	132 404	8 755	7%	66‰	6‰
Venekeelne rahvastik	105 813	1 861	2%	18‰	2‰

Allikas: Mägi jt 2016.

1. Vähemalt 18-aastane rahvastik, kes elas 2000. aastal Tallinnas ja 2011. aastal Tallinnas või mujal Eestis.

Tabel 3.3.3. Venekeelse elanikkonna osatähtsus 2000. ja 2011. aasta elukohaasumites

Eestikeelne elanikkond	2000. aasta naabruskond ¹	2011. aasta naabruskond ²
Linnasisesed rändajad	36,53%	31,98%
Tallinna ümbruse linnadesse rändajad	39,75%	37,88%
Tallinna ümbruse valdadesse rändajad	37,74%	11,80%
Muudesse Eesti linnadesse rändajad	37,01%	15,54%
Muudesse Eesti maapiirkondadesse rändajad	37,17%	4,10%
Mitterändajad (jäid samasse naabruskonda)	35,02%	36,72%
Venekeelne elanikkond		
Linnasisesed rändajad	49,65%	53,63%
Eeslinna satelliitlinnadesse rändajad	53,75%	68,61%
Maalisesse eeslinnaasulatusse rändajad	51,66%	17,23%
Muudesse Eesti linnadesse rändajad	48,21%	62,75%
Muudesse Eesti maapiirkondadesse rändajad	49,27%	24,52%
Mitterändajad (jäid samasse naabruskonda)	52,78%	56,98%

Allikas: Mägi jt 2016

1. 2000. aastal Tallinnas elanud rahvastik.

2. 2011. aastal Tallinnas, eeslinnavööndis või muudes Eesti regioonides elanud rahvastik.

liiguvad rohkem paneelamupiirkondade (näiteks Lasnamäe, Väike-Õismäe, Mustamäe ja Pelguranna) asumite vahel, kus on venekeelse rahvastiku osa suurem ning kus asuvad venekeelsed koolid ja lasteaiad. Eestlaste elukohavalikuid iseloomustab soov elada Kalamajas, Kadriorus ja sarnastes siselinnapiirkondades ning kesklinnas, sagedamini valitakse elukohaks ka Tallinna eramajapiirkonnad (Nõmme ja Pirita), eluasemete suure pakkumise tõttu kolitakse üsna sageli ka paneelamupiirkondadesse (kuid eestlaste puhul pigem harva Lasnamäe asumitesse).

Tallinna lähipiirkondades otsivad eestlased endale kodu linnaga vahetut külgnevates kiiresti kasvavates uusasumites ja suvilapiirkondades Harku, Saue, Saku, Kiili, Rae ja Viimsi valdades, eriti neis asumites, mis paiknevad mere ääres (Viimsi ja Harku valdades). Venekeelsed inimesed eelistavad koduotsingutel tuttavat keelekeskkonda, näiteks suunduvad nad sageli tööstusliku taustaga linnaümbruse väikelinnadesse (peamiselt Maardusse) või suvilapiirkondadesse (peamiselt Muuga, samuti Maardu linn).

Väga selge erinevus sihtkohtade valikul on rändel kaugemale Eestisse: venekeelne elanikkond liigub peamiselt Ida-Virumaa, aga ka teistesse Tallinna linnapiirkonnast väljaspool asuvatesse linnadesse, kus venekeelne kogukond on suurem (Paldiski, Tapa, Loksa, Tartu, Pärnu), eestlased suunduvad ühtlasemalt teistesse maakonnakeskustesse ja maapiirkondadesse, Ida-Virumaale aga harva.

Selline elukohtade valiku erinevus on osaliselt kindlasti seotud omakeelse keskkonna eelistusega mõlemas keelekogukonnas. Lisaks on pealinna ja pealinna piirkonna siseselt kodu valides oluline linnaosa ning eeslinnaasumite rahvastiku sotsiaalmajanduslik koosseis. Siin on toimunud ajaga muutused: nõukogudeaegse korteripuuduse ajal oli korter paneelamupiirkonnas soovitud elukohavalikuid, nüüd aga eelistatakse väiksemate kortermajadega piirkondi kesklinna läheduses, madaltehedaid eramajapiirkondi linnas, uusi kortermaju linna piiril ja rohelisi eeslinnaasumeid. Eestlastel läheb tööturul paremini, seega saavad nad rohkem endale lubada elamist neis tõusva kinnisvarahinnaga elukeskkondades. Enamasti on need asumitüübid ka eestikeelsemad, mistõttu ei ole sealne keelekeskkond venekeelsete jaoks väga ligitõmbav. Samamoodi on venekeelsem Ida-Virumaa piirkondade võrdluses vähematraktiivse tööturuga.

Muutused Tallinna keelekogukondade elukohamuutrites aastatel 1989–2011

Eesti-sisese rände sihtkohtade erinevus kujundas ümber ka keelekogukondade segregatsioonimustreid Tallinnas. Sellesse analüüsi on kaasatud kolme viimase rahvaloenduse (1989, 2000, 2011) andmed, et näha muutusi kogu

sotsialismijärgsel ajal. Paralleelselt on jälgitud keelekogukondade ja erineva sotsiaalmajandusliku staatusega inimeste elukohtade eraldatust linnaruumis (analüüsis on kasutatud ametirühmasid rahvusvahelise ISCO – International Standard Classification of Occupations 2008 – klassifikatsiooni järgi).

Nagu öeldud, kujunes nõukogude aja Tallinnas küll välja märkimisväärne keelekogukondade eraldatus, kuid sisserrändajad ei elanud siin põhirahvusega võrreldes kehvemates asumites. See olukord on hakanud nüüd muutuma. Osaliselt on tegemist ülalkirjeldatud elanikkonna tegeliku ümberpaiknemisega: kõrgemate ametite esindajad on suurema sissetulekuga ja nad saavad endale lubada hinnatumaid elukeskkondi. Lisaks on aga tegemist ka muutustega subjektiivsetes hinnangutes linnaosade kohta. Paneelamupiirkonnad on praeguseks füüsiliselt ja moraalselt vananenud, avalikud investeeringud neisse on iseseisvuskümnenditel olnud napid. Isegi kui inimene ei ole elukohta vahetanud, võis ta enne elada hinnatud kohas, kuid nüüd on tema asum populaarsust kaotamas, seetõttu elab ta praegu vähemhinnatud kohas.

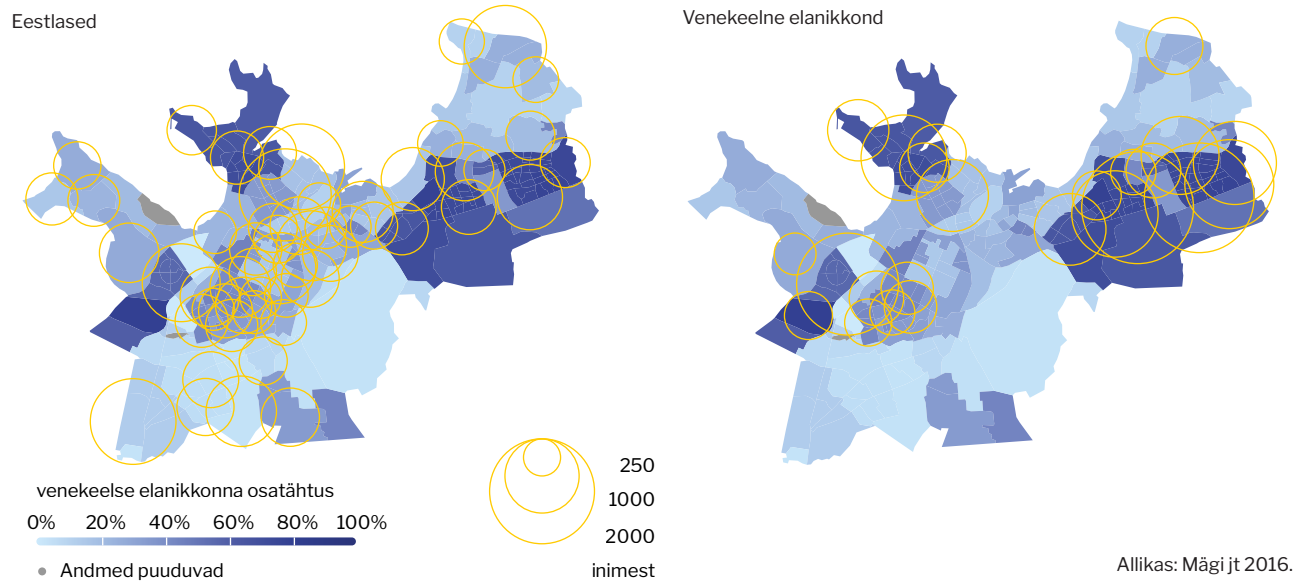
Joonis 3.3.6 kinnitab, et kõrgema ametialase staatusega elanikud elasid nõukogude aja lõpus (1989) enamasti samades asumites madalama astme ametite esindajatega, selgelt mainekamaid asumeid oli vähe. 1990. aastate lõpuks hakkasid eristuma kõrgema sotsiaalmajandusliku staatusega elanike elukohad (vt joonis 3.3.7): kesklinn, mereäärsed alad ja linnasisesed vanemad eramajapiirkonnad. 2011. aastaks (vt joonis 3.3.8) suurenesid need erisused veelgi. Selgelt kõige madalama sotsiaalse staatusega olid selleks ajaks suurim paneelamupiirkond Lasnamäe ja Kopli Põhja-Tallinnas. Teised suuremad paneellinnakud, Väike-Õismäe ja Mustamäe, püsisid sotsiaalmajanduslikult segunenud piirkondadena. Venekeelse elanikkonna suur osatähtsus asumites ei olnud 1989. aastal seotud sotsiaalmajandusliku segregatsiooniga (vrd joonised 3.3.6 ja 3.3.9). 2011. aastaks aga oli välja kujunenud üsna selge venekeelse kogukonna ja madalama astme ametirühmade elukohtade kattuvus (vt joonis 3.3.8 ja 3.3.11).

Ussisserändajate elukohad Tallinnas

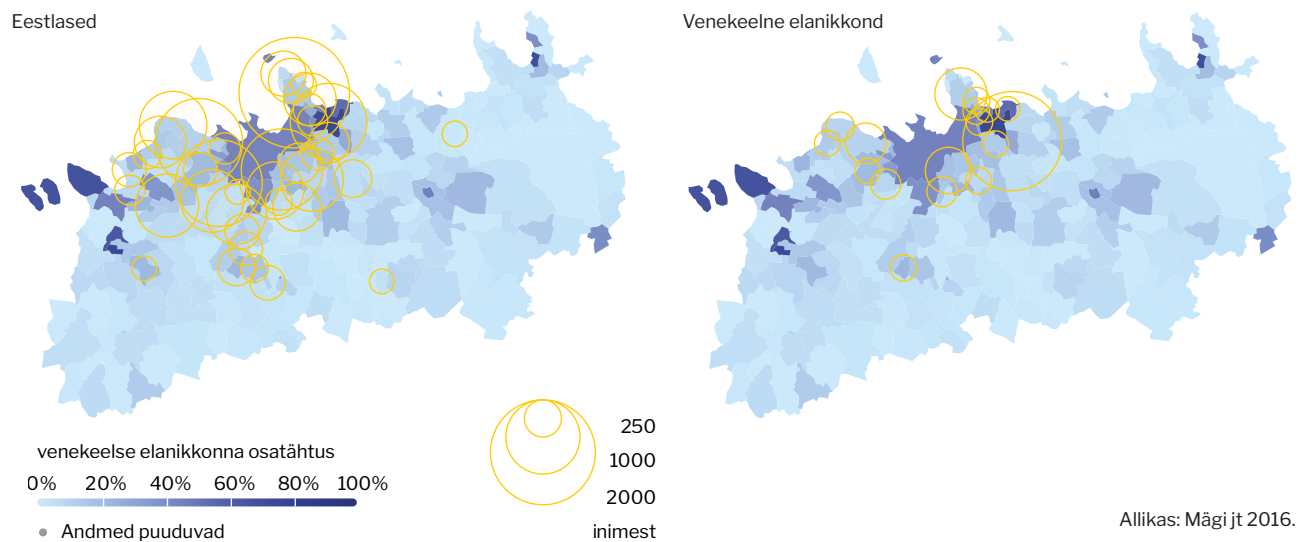
Senist kahel keelekogukonnal põhinevat asustusüsteemi ja Tallinna linnaruumi hakkab aeglaselt ümber kujundama ussisseränne. Kõige suurem osa perioodi 2000–2011 ussisserändajatest asus elama Tallinnas (2011. aasta rahvaloenduse andmetel). See sarnaneb suundumustega teistes riikides, kus sisserrändajad saavad enamasti suurematesse linnadesse. Tallinna rahvastik moodustab Eesti elanikkonnast vähem kui kolmandiku, kuid 2000. aastatel riiki saabujatest valis oma elukohaks pealinna 47% tulijatest. Mujalt maailmast ja Euroopa Liidust saabujate hulgas oli pealinna elama asunud inimeste osatähtsus veelgi suurem.

3.3. Elukoht kui lõimumise mõõdupuu: muutused keelekogukondade elukohtade eraldatuses

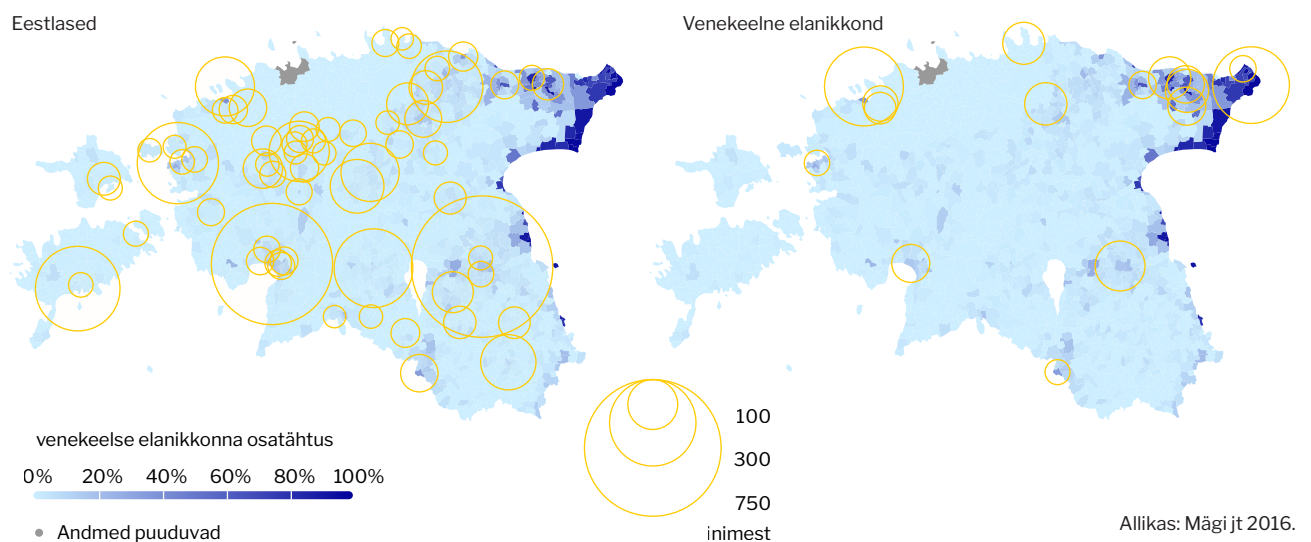
Joonis 3.3.3. Linnasiseste rändajate sihtkohad Tallinnas perioodil 2000–2011

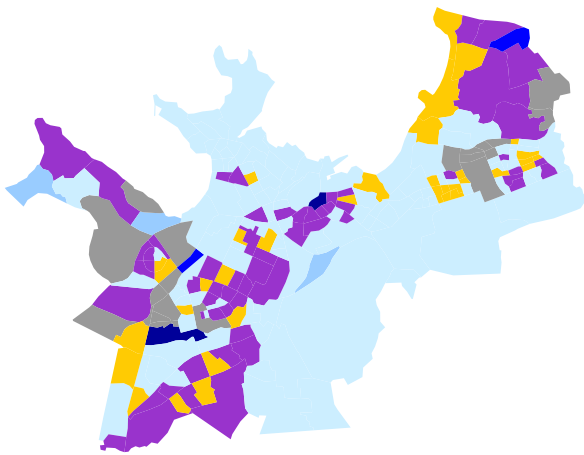
Joonis 3.3.4. Tallinnast eeslinnavööndisse rändajate sihtkohad perioodil 2000–2011

Joonis 3.3.5. Tallinnast mujale Eestisse rändajate sihtkohad perioodil 2000–2011

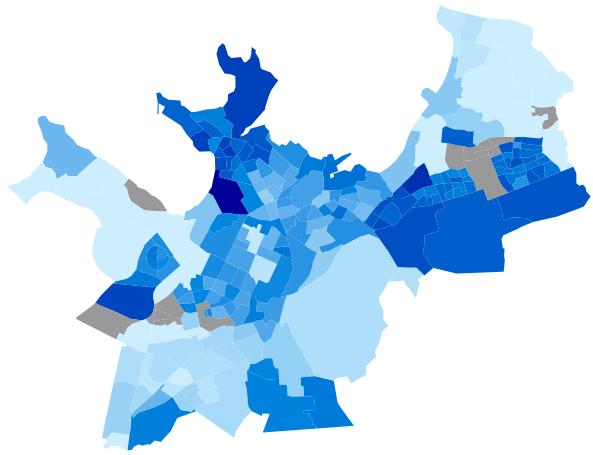

Joonis 3.3.6. Tallinna asumite sotsiaalmajanduslik staatus 1989. aastal

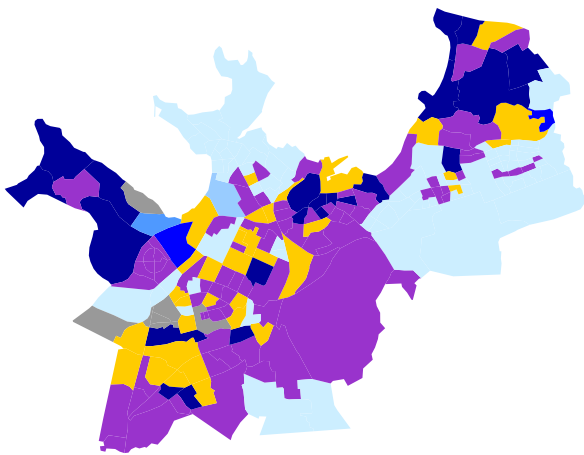
Allikas: 1989. aasta rahvaloendus.

Joonis 3.3.9. Venekeelsete inimeste osatähtsus Tallinna asumites 1989. aastal

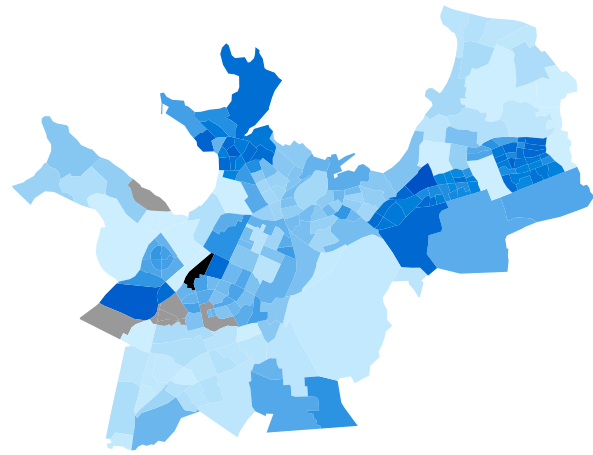
Allikas: 1989. aasta rahvaloendus.

Joonis 3.3.7. Tallinna asumite sotsiaalmajanduslik staatus 2000. aastal

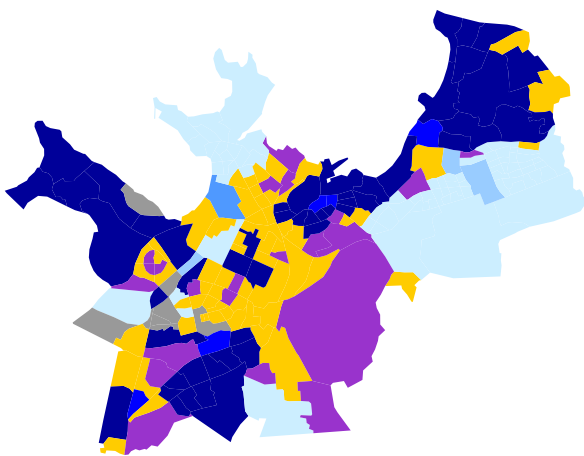
Allikas: 2000. aasta rahvaloendus.

Joonis 3.3.10. Venekeelsete inimeste osatähtsus Tallinna asumites 2000. aastal

Allikas: 2000. aasta rahvaloendus.

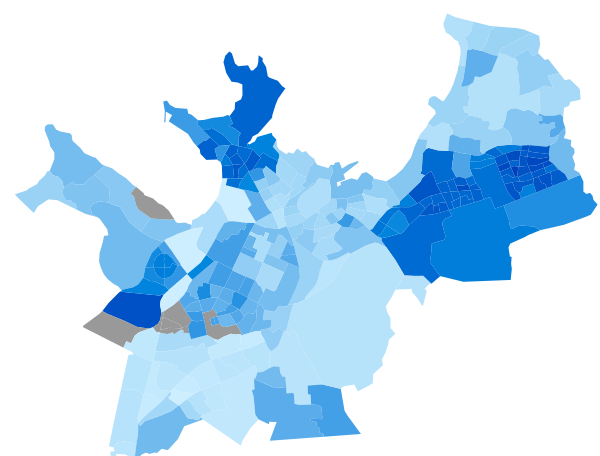
Joonis 3.3.8. Tallinna asumite sotsiaalmajanduslik staatus 2011. aastal

- Kõrge
- Kõrge-keskmine
- Keskmine
- Madal-keskmine
- Madal
- Andmed puuduvad
- Segunenud
- Polariseerunud

Allikas: 2011. aasta rahvaloendus.

Joonis 3.3.11. Venekeelsete inimeste osatähtsus Tallinna asumites 2011. aastal

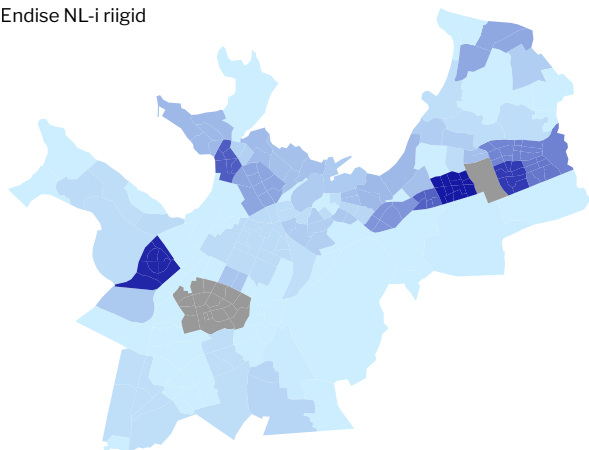
- 0% 20% 40% 60% 80% 100%
- Andmed puuduvad

Allikas: 2011. aasta rahvaloendus.

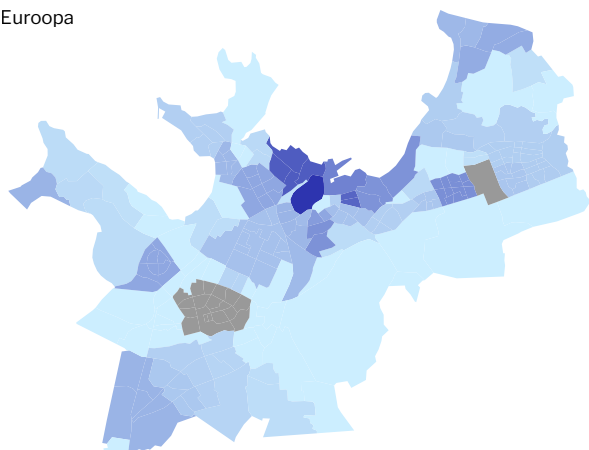

Joonis 3.3.12. Perioodil 2000-2011 saabunud sisseändajate jaotumine Tallinna asumitesse 2011. aasta elukohtade järgi

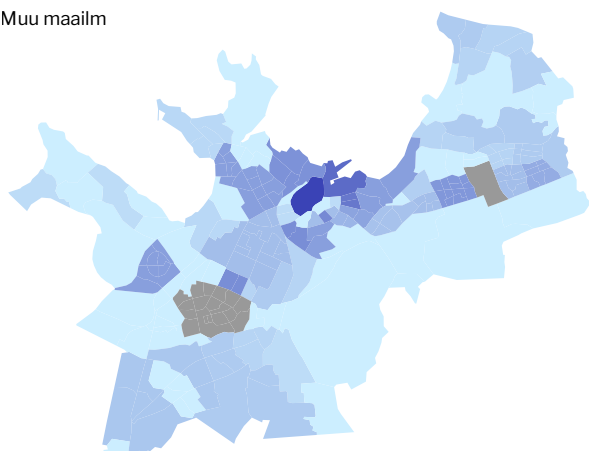
Endise NL-i riigid

Euroopa

Muu maailm

0% 2% 4% 6% 8%

• Andmed puuduvad

Allikas: 2011. aasta rahvaloendus.

Senise sisseände kolm suuremat päritolumaade rühma – endise Nõukogude Liidu aladelt, Euroopa Liidu riikidest ja mujalt maailmast saabunud inimesed – on Tallinna linnaruumis paigutunud erinevalt. Esimese rühma asumite valik peegeldab vene keeleruumi tähtsust (vt joonis 3.3.12a). Enamasti asub see rühm elama suure venekeelse elanikkonna osatähtsusega piirkondadesse, näiteks Lasnamäele, Väike-Õismäele ja Pelguranda. Muudest Euroopa riikidest saabunud inimesed valivad elukohaks kesklinna või mõne kesklinnalähedase maineka siselinnakvartali, Kadriorg, Kalamaja jt (vt joonis 3.3.12b). Mujalt maailmast saabujate elukohavalikud on üldiselt viimastega sarnased, sest suuremalt jaolt moodustavad siiani selle rühma samuti arenenud majandusega riikidest pärit sisseändajaid (vt joonis 3.3.12c). Erinevalt muudest Euroopa sisseänderiikidest ei ole vaesematest riikidest ja maailma konfliktikollettist saabujad Eesti sisseändes proportsioonides praegu veel väga olulised ja seetõttu on vara ka analüüsida selle mõju asustussüsteemile ja linnaruumile.

Keeleruumilt muutuvad kesklinn, Kalamaja, Telliskivi, Kadriorg ja teised kiiresti muutuvad siselinnapiirkonnad nüüd mitmekeelseks. Kasvab soome ja inglise keele tähtsus nende asumite igapäevaelus, samuti eesti keele roll, samal ajal kui majanduslikult vähemedukas venekeelne elanikkond tõrjutakse vähemhinnatud linnapiirkondadesse. Seda kultuurilist mitmekesisust illustreerib ettepanek rajada kolmekeelse (eesti, vene ja inglise) kümbelprogrammi Kalamaja Avatud Kool. Seal soovitakse teadlikult komplekteerida klassid, kus asuvad õppima erineva emakeelega lapsed. Ka teised asumite elukvaliteedi edendamisele suunatud ettevõtmised (nt aktiivselt planeerimisdiskussioonides osalevad asumiseltsid) jätavad siselinnas asumites vaesema venekeelse kogukonna kõrvale, sest nende ettevõtmiste eesotsas on enamasti viimase kümne aasta jooksul piirkonda kolunud eestlased.

Kokkuvõte

Inimeste elukohavahetused ei ole seni toonud kaasa eesti ja vene emakeelega inimeste suuremat segunemist, pigem vastupidi: 2000. aastal Tallinnas elanud eestlaste jaoks on nende keelekeskkond elukohavahetuste tagajärjel muutunud eestikeelsemaks ning venekeelsete pealinlaste jaoks enamasti venekeelsemaks. Kestvad rahvuspõhised võrgustikud, näiteks eesti ja vene keele alusel eraldatud koolisüsteem, eraldatus tööturul ja keelekogukondade erinevad majanduslikud võimalused suurendavad ruumilist eraldatust veelgi. Hoolimata venekeelse elanikkonna kujunemise ajaloolisest eripärast, on nende koht ühiskonnas praegu sarnane sisseänderahvastiku positsiooniga teistes Põhja- ja Lääne-Euroopa linnades: sisseändajate elukohavalikuid

suunavad põhirahvusest väiksemad majanduslikud võimalused ja soov elada koos rahvuskaslastega.

Muret tekitab asjaolu, et venekeelne elanikkond marginaliseerub ruumiliselt ehk rändab nii linnasiseselt kui ka linnast lahkudes üha rohkem elukeskkonda, kus elavad madalama sotsiaalmajandusliku staatusega elanikud. Selline etnilis-keelise ja majandusliku ebavõrdsuse kattumine ruumis on peamine erineva kultuuritaustaga inimeste pingete ajend Euroopa linnades. Hoolimata venekeelse elanikkonna lõimumisest Eesti ühiskonda Eesti kodakondsuse valiku ja eesti keele õppimise kaudu, elavad kaks keelekogukonda Eestis igapäevaelu ruumiliselt lahus. Mõlemad keelekogukonnad on piisavalt suured, et teise kogukonnaga ei ole ilmtin-gimata vaja suhelda.

Meie peamiselt vene- ja eestikeelset linnaruumi on hakanud muutma ka uussisseränne. Senised uussisserändajad sarnanevad sotsiaalmajandusliku staatuse ja elukohavalikute poolest nooremate ja edukamate eestlastega (Euroopast ja mujalt maailmast saabujad) või venekeelse kogukonnaga (endise Nõukogude Liidu aladelt saabujad). Viimaste saabumist Eestisse hõlbustab vene keele tähtsus tööturul ning venekeelne kultuuri-ruum ja haridussüsteem. Sisserändajate eluaseme- ja asumivalikud peegeldavad Eesti omandikesksel eluasemeturul mõistagi nende majanduslikke võimalusi. Endise Nõukogude Liidu alade elatustase on valdavalt madalam Eesti elatustasemest, seetõttu on mõistetav, et sealt tulenev sisseränne muudab meie linnade vähem jõukaid piirkondi ajaga venekeelsemaks. Eestist jõukamatest riikidest pärinevad sisserändajad aga annavad koos eestlastega hoogu siselinna piirkondade muutumisele.

Püsiv ja üha suurem eraldatus ajendab küsima, kuidas soodustada keelekogukondade sedavõrd mõju-said kontakte, et see viiks paralleelühiskondade asemel suhtluse ja tegeliku lõimumiseni, sealhulgas sarnaste elukohaeelistusteni. Eraldatuse püsimise põhjused peituvad sügaval ühiskonna toimimispõhimõtetes. Näiteks eesti keele kehv oskus piirab venekeelse kogukonna töö-võimalusi ja seega ka võimalusi osta kodu samadesse asumitesse, kus elavad eestlased. Ehkki venekeelse hariduse püsimine või selle osatähtsuse vähendamine on poliitiliselt tundlik teema, on paralleelühiskondade püsimise süvapõhjus eesti ja vene kodukeelega laste ning noorte eraldatud koolikeskkonnad.

Siit on asjakohane edasi mõelda ka kasvavale sisse-rändele Euroopasse. Ehkki ühiskondlik arutelu vaesemate riikidest saabujate ja pagulaste lõimimise üle on juba käivitunud, ei kujunda see rühm praegu veel meie linnade etnilis-keelise maastiku põhijooni. Sisenedes aga tööturule madalama positsiooniga töötajatena, leia-vad nad end paratamatult venekeelsest töökeskkonnast. Samuti on eluasemeturul neile kättesaadav ennekõike odavam eesti-vene segakeelne keskkond paneelalumu-rajoonides. Liiatigi on vene keel maailmas eesti kee-

lest oluliselt rohkem levinud ja võimalik, et paljudel saabujatel juba on mõningane vene keele oskus. Kui Eesti ühiskonnas toimivad kaks teineteisest eralda-tud paralleelühiskonda juba praegu, millisesse neist hakkavad siis sulanduma uued sisserändajad uutest lähtekohariikidest?

Tänuavaldused

Esitatud analüüsid on tehtud järgmiste uurimispro-jektide käigus: Eesti Teadusfondi personaalgrant ETF-9247, institutsionaalne uurimistoetus IUT2-17, uurimis-projekt SCOPES. Koostööd tegid kolleegid Kadi Mägi, Tiit Tammaru, Annika Väiko ning üliõpilased Kalju Kratovitš ja Kerstin Uiboupin.

Viidatud allikad

- Bauer, T., Zimmermann, K. F. (1997). Unemployment and Wages of Ethnic Germans. *The Quarterly Review of Economics and Finance* 37 (1), 361–377.
- Bolt, G., van Kempen, R., van Ham, M. (2008). Minority Ethnic Groups in the Dutch Housing Market: Spatial Segregation, Relocation Dynamics and Housing Policy. *Urban Studies* 45 (7), 1359–1384.
- Bråmås, Å. (2006). White Flight? The Production and Reproduction of Immigrant Concentration Areas in Swedish Cities, 1990–2000. *Urban Studies* 43 (7), 1127–1146.
- Damm, A. P., Rosholm, M. (2009). Employment effects of spatial dispersal of refugees. *Journal of Labour Economics* 27 (2), 105–146.
- Dill, V., Jirjahn, U. (2014). Ethnic Residential Segregation and Immigrants' Perceptions of Discrimination in West Germany. *Urban Studies* 51 (16), 3330–3347.
- Eesti integratsiooni monitoring (EIM) (2015). Kultuuriministeerium, Balti Uuringute Instituut, Tallinna Ülikool ja SA Poliitikauuringute Keskus Praxis.
- Leetmaa, K., Tammaru, T., Hess, D. B. (2015). Preferences Toward Neighbor Ethnicity and Affluence: Evidence from an Inherited Dual Ethnic Context in Post-Soviet Tartu, Estonia. *Annals of the Association of American Geographers* 105 (1): 162–182.
- Marksoo, A. (1990). Tallinn eesti rahvarände süsteemis. Eesti Geograafia Seltsi Aastaraamat 25, 53–66, Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus.
- Musterd, S. (2006). Segregation, Urban Space and Resurgent City. *Urban Studies* 43 (8), 1325–1340.
- Mägi, K., Leetmaa, K., Tammaru, T., van Ham, M. (2016). Types of spatial mobility and change in people's ethnic residential contexts. *Demographic Research*, 34 (41), 1161–1192.
- Rannut, Ü. (2005). Keelekeskkonna mõju vene õpilaste eesti keele omandamisele ja integratsioonile Eestis. Tallinna Ülikool, doktoriväitekirj. TLÜ Kirjastus.
- Verschik, A. (2008). Emerging Bilingual Speech. From Monoilingualism to Code-Coping. London, New York: Continuum International Publishing Group.
- Zabrodskaia, A. (2015). What is my country to me? Identity construction by Russian-speakers in the Baltic countries. *Sociolinguistic Studies* 9, 217–241.